ISLOMDA BAĞRIKENGLIK VA TINÇLIKSEVARLIK: DINIY MANBALAR ASOSIDA TAHLIL

BAHROMOV UMID
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI ÕQITUVCIŞI

TURDIYEVA DILAFRUZ
ŞAHRISABZ DAVLAT PEDAGOGIKA INSTITUTI TALABASI
DOI:https://doi.org/10.5281/zenodo.24441501

Annotatsiya: Mazkur maqolada Islom ta'limotida bağrikenglik (tolerantlik) va tinçliksevarlik tamoyillarining mazmun-mohiyati Qur'oni Karim oyatlari hamda hadisi şariflar asosida tahlil qilingan. Islom dinida insonlarning millati, irqi va diniy e'tiqodidan qat'i nazar õzaro hurmat, hamjihatlik va tinç-totuv yaşaş ğoyalari yoritilgan. Şuningdek, vijdon erkinligi, diniy majburlaşning rad etilişi hamda jamiyatda barqarorlikni ta'minlaşda islomiy qadriyatlarning tutgan õrni oçib berilgan.

Kalit sõzlar: Islom, bağrikenglik, tinçliksevarlik, Qur'oni Karim, hadis, vijdon erkinligi, hamjihatlik, insonparvarlik, dinlararo totuvlik.

Аннотация: В данной статье на основе аятов Священного Корана и хадисов анализируется сущность принципов толерантности и миролюбия в исламском учении. Освещаются идеи взаимного уважения, солидарности и мирного сосуществования людей независимо от их национальности, расы и религиозных убеждений. Также раскрывается роль исламских ценностей в обеспечении свободы совести, отрицании принуждения в религии и укреплении стабильности в обществе.

Ключевые слова: ислам, толерантность, миролюбие, Священный Коран, хадисы, свобода совести, солидарность, гуманизм, межрелигиозное согласие.

Abstract : This article analyzes the essence of the principles of tolerance and peace-loving in Islamic teachings based on the verses of the Holy Quran and Hadiths. It highlights the ideas of mutual respect, solidarity, and peaceful coexistence among people regardless of their nationality, race, or religious beliefs. Furthermore, the paper reveals the role of Islamic values in ensuring freedom of conscience, rejecting compulsion in religion, and strengthening social stability.

Keywords: Islam, tolerance, peace-loving, Holy Quran, Hadith, freedom of conscience, solidarity, humanism, interreligious harmony.

KIRIŞ : Insoniyat tarixining barça bosqiçlarida tinçlik, osoyişta hayot va turli millat hamda din vakillari õrtasidagi õzaro hurmat jamiyat taraqqiyotining eng muhim şarti bõlib kelgan. Bugungi globallaşuv va keskin geosiyosiy õzgarişlar davrida dunyo miqyosida dinlararo va millatlararo bağrikenglikni mustahkamlaş, tinçliksevarlik ğoyalarini keng tarğib etiş dolzarb ahamiyat kasb etmoqda.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Ayniqsa, Islom dinining asl insonparvarlik va tinçlikparvarlik mohiyatini mõtabar diniy manbalar asosida xolis õrganiş muhim ilmiy-ma'naviy vazifalardan biridir.

"Islom" sõzining lug'aviy ma'nosi ham "tinçlik", "omonlik", "salomatlik" va "itoatsizlikdan tiyiliş" tushunçalarini anglatadi. Islom ta'limotida tinçlik insoniyatga berilgan eng uluğ ne'matlardan biri sifatida e'tirof etilib, jamiyatda adolat, mehr-oqibat va bağrikenglik muhitini qaror toptiriş har bir musulmonning muqaddas burçi etib belgilangan. Uşbu maqolada Qur'oni Karim va hadisi şariflar asosida Islomdagi bağrikenglik va tinçliksevarlik tamoyillari atrofliça tahlil qilinadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya: Islomda bağrikenglik va tinçliksevarlik masalalarini õrganişda eng asosiy va birlamçi manbalar Qur'oni Karim oyatlari hamda Imom Buxoriy, Imom Muslim, Imom Termiziy kabi buyuk muhaddislarning hadis tõplamlari hisoblanadi. Qur'oni Karimning Baqara, Oli Imron, Niso, Moida, Hujurot va Mumtahana suralarida tinçlikni saqlaş, boşqa din vakillariga adolatli va yaxşi munosabatda bõliş, vijdon erkinligini hurmat qilişga oid aniq kõrsatmalar bayon etilgan.

Zamonaviy õzbek olimlari — Şayx Muhammad Sodiq Muhammad Yusufning "Tafsiri Hilol", "Hadis va hayot" turkumidagi asarlarida, Ubaydulla Uvatov, Abdulaziz Mansur hamda Ziyovuddinxon ibn Eşon Boboxonlarning ilmiy-ma'rifiy merosida islomiy bağrikenglikning tarixiy ildizlari va zamonaviy ahamiyati çuqur tahlil qilingan.

Maqolani tayyorlaş jarayonida tarixiylik, mantiqiylik, manbaşunoslik, qiyosiy tahlil va tizimli yondaşuv usullaridan foydalanildi. Diniy manbalardagi asosiy ğoyalar umuminsoniy qadriyatlar va zamonaviy huquqiy tamoyillar bilan uyğun holda õrganildi.

Muhokama va natijalar : Islom ta'limotida tinçliksevarlik tamoyili eng avvalo Qur'oni Karim oyatlarida õzining yorqin ifodasini topgan. Jumladan, Qur'oni Karimning Baqara surasi 208-oyatida: "Ey iymon keltirganlar! Islomga (tinçlikka) tõliqligiça kiringlar va şaytonning izidan ergaşmanglar", deya marhamat qilinadi. Uşbu oyat mufassirlar tomonidan insonlarni har tomonlama tinçlikka, sulhga va nizolardan uzoq bõlişga çaqiruvçi ilohiy da'vat sifatida talqin etiladi.

Islomda uruş va zõravonlik heç qaçon maqsad bõlmagan, aksinça, tinçlik asosiy qoida, uruş esa faqat tajovuzdan himoyalaniş uçun majburiy çora sifatida qaralgan. Anfol surasining 61-oyatida agar qarşi tomon tinçlikka moyillik bildirsa, musulmonlar ham darhol tinçlikka rozi bõlişlari lozimligi qat'iy buyurilgan. Şuningdek, Moida surasining 32-oyatida bir begunoh insonni õldiriş butun insoniyatni õldirişga, bir insonning hayotini saqlab qoliş esa butun insoniyat hayotini saqlab qolişga tenglashtirilgani Islomning naqadar yuksak insonparvarlik va tinçlikparvarlik dini ekanini tasdiqlaydi.

Bağrikenglik tamoyilining eng muhim asosi vijdon va e'tiqod erkinligidir. Qur'oni Karimning Baqara surasi 256-oyatida: "Dinda majburlaş yõqdir", degan qat'iy qoida belgilab qõyilgan. Yunus surasining 99-oyatida esa insonlarni iymon keltirişga majburlaş mumkin emasligi ta'kidlangan. Bu tamoyil har bir insonning erkin tanlov huquqini tan olişni va boşqa din vakillarining e'tiqodiga hurmat bilan qaraşni taqozo etadi.

Qur'oni Karimda boşqa din vakillari bilan ijtimoiy hamkorlik va yaxşi qõşniçilik munosabatlarini õrnatişga ham alohida e'tibor berilgan. Xususan, Mumtahana surasining 8-oyatida musulmonlarga qarşi uruş qilmagan va ularni yurtlaridan haydab çiqarmagan boşqa din vakillariga yaxşilik qiliş va adolatli bõlişga da'vat etiladi. Hujurot surasining 13-oyatida esa barça insonlar bir ota-onadan tarqalgani, turli xalq va elatlarga bõlinişidan maqsad bir-birlarini taniş va hamkorlik qiliş ekani bayon qilingan.

Payğambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning hadislarida ham tinçliksevarlik va bağrikenglikning yuksak namunalari mujassamdir. Jumladan, Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyat qilgan hadisda: "Haqiqiy musulmon — uning tili va qõlidan boşqa insonlar ozor kõrmaydigan kişidir", deyilgan. Bu ta'rif

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

insoniyatga nisbatan har qanday jismoniy va ma'naviy zararni taqiqlaydi. Boşqa bir hadisda esa: "Yer yuzidagilarga rahm qilinglar, şunda osmondagi Zot ham sizlarga rahm qiladi", deya barcha mavjudotlarga mehr-şafqatli bõliş buyurilgan.Islom ta'limotida tinçliksevarlik tamoyili eng avvalo Qur'oni Karim oyatlarida õzining yorqin ifodasini topgan. Jumladan, Qur'oni Karimning Baqara surasi 208-oyatida: "Ey iymon keltirganlar! Islomga (tinçlikka) tõliqligiça kiringlar va şaytonning izidan ergaşmanglar", deya marhamat qilinadi. Uşbu oyat mufassirlar tomonidan insonlarni har tomonlama tinçlikka, sulhga, õzaro kelishuvga va nizolardan uzoq bõlişga çaqiruvçi ilohiy da'vat sifatida talqin etiladi. Şuningdek, Hujurot surasining 9–10-oyatlarida mõminlar õrtasida yoki jamiyat a'zolari orasida kelishmovçilik yuzaga kelsa, ularni darhol adolat bilan yaraştiriş zarurligi uqtiriladi.Islomda uruş va zõravonlik heç qaçon maqsad bõlmagan, aksinça, tinçlik asosiy qoida, uruş esa faqat tajovuzdan, zulmdan va vatanni himoya qiliş uçun eng sõnggi majburiy çora sifatida qaralgan. Baqara surasining 190-oyatida: "Sizlarga qarşi uruş qiluvçilar bilan Alloh yõlida uruşinglar va haddan oşmanglar! Albatta, Alloh haddan oşuvçilarni sevmas", deyilgan. Anfol surasining 61-oyatida esa agar qarşi tomon tinçlikka moyillik bildirsa, musulmonlar ham darhol tinçlikka rozi bõlişlari lozimligi qat'iy buyurilgan. Moida surasining 32-oyatida bir begunoh insonni õldiriş butun insoniyatni õldirişga, bir insonning hayotini saqlab qoliş esa butun insoniyat hayotini saqlab qolişga tenglashtirilgani Islomning naqadar yuksak insonparvarlik va tinçlikparvarlik dini ekanini tasdiqlaydi.

Bağrikenglik tamoyilining eng muhim asosi vijdon va e'tiqod erkinligidir. Qur'oni Karimning Baqara surasi 256-oyatida: "Dinda majburlaş yõqdir", degan qat'iy qoida belgilab qõyilgan. Yunus surasining 99-oyatida esa: "Agar Robbing xohlaganida, yer yuzidagi barça kimsalar yoppasiga iymon keltirgan bõlur edilar. Bas, sen odamlarni mõmin bõlişga majburlaysanmi?!" deya ta'kidlangan. Kahf surasining 29-oyatida esa har bir insonga õz e'tiqodini erkin tanlaş huquqi berilgani bayon etilgan. Bu tamoyil har bir insonning erkin tanlov huquqini tan olişni va boşqa din vakillarining e'tiqodiga hurmat bilan qaraşni taqozo etadi.

Qur'oni Karimda boşqa din vakillari bilan ijtimoiy hamkorlik va yaxşi qõşniçilik munosabatlarini õrnatişga ham alohida e'tibor berilgan. Xususan, Mumtahana surasining 8-oyatida musulmonlarga qarşi uruş qilmagan va ularni yurtlaridan haydab çiqarmagan boşqa din vakillariga yaxşilik qiliş va adolatli bõlişga da'vat etiladi. Hujurot surasining 13-oyatida esa barça insonlar bir ota-onadan tarqalgani, turli xalq va elatlarga bõlinişidan maqsad bir-birlarini taniş, õzaro tajriba almaşiş va hamkorlik qiliş ekani bayon qilingan. Moida surasining 5-oyatida esa ahli kitoblar (yahudiy va nasroniylar) bilan ijtimoiy-maişiy aloqalar õrnatişga ruxsat berilgani jamiyatda dinlararo yaqinlikni ta'minlaşga xizmat qilgan.

Payğambarimiz Muhammad (s.a.v.)ning hadislarida ham tinçliksevarlik va bağrikenglikning yuksak namunalari mujassamdir. Jumladan, Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyat qilgan hadisda: "Haqiqiy musulmon — uning tili va qõlidan boşqa insonlar ozor kõrmaydigan kişidir", deyilgan. Bu ta'rif insoniyatga nisbatan har qanday jismoniy va ma'naviy zararni taqiqlaydi. Boşqa bir hadisda esa: "Yer yuzidagilarga rahm qilinglar, şunda osmondagi Zot ham sizlarga rahm qiladi", deya barcha mavjudotlarga mehr-şafqatli bõliş buyurilgan. Şuningdek, Rasulullоh (s.a.v.)ning õzaro salomlaşişni keng yoyiş haqidagi da'vatlari ham odamlar õrtasida tinçlik va mehr-muhabbatni mustahkamlaşga qaratilgan.Islom tarixida bağrikenglik nafaqat nazariy qoida, balki amaliy hayot me'yori sifatida ham õz tasdiğini topgan. Payğambarimiz (s.a.v.) Madinaga hijrat qilganlaridan sõng qabul qilingan "Madina sahifasi" (konstitutsiyasi) buning yorqin dalilidir. Uşbu tarixiy hujjatda Madinada yaşovçi musulmonlar, yahudiylar va boşqa qabila vakillarining huquq va majburiyatlari teng asosda kafolatlanib, ularning diniy erkinligi, xavfsizligi va mulkiy daxlsizligi qonuniy himoyaga olingan.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.

Şuningdek, Najron nasroniylari Madinaga kelganlarida Payğambarimiz (s.a.v.) ularni õz masjidlarida kutib olib, õz e'tiqodlariga kõra ibodat qilişlariga şaroit yaratib berganlar.Hadisi şariflarda õzga din vakiliga zulm qilgan yoki uning haqqini poymol etgan kişiga nisbatan qat'iy ogohlantirişlar kelgan.

Jumladan, Imom Abu Dovud rivoyat qilgan hadisda Rasulullоh (s.a.v.): "Kimki ahdlashilgan ğayridin fuqaroga zulm qilsa yoki uning haqqini kamaytirsa, yoxud unga toqatidan taşqari iş yuklasa, yoki undan roziligisiz biror narsa olsa, qiyomat kuni men uşbu mazlumning tarafida turib, zolim bilan da'volaşaman", deya marhamat qilganlar. Bu hadis islom jamiyatida ozçilikni taşkil etuvçi boshqa din vakillarining huquqlari qay darajada yuksak himoyalanganini kõrsatadi.

Islom tarixida bağrikenglik nafaqat nazariy qoida, balki amaliy hayot me'yori sifatida ham õz tasdiğini topgan. Madina sahifasi (konstitutsiyasi) orqali turli din va qabila vakillarining huquq va majburiyatlari teng asosda kafolatlangani, şuningdek, ğayridin fuqarolarning (ahli zimma) hayoti, mol-mulki va ibodatxonalari davlat himoyasiga olingani buning yorqin dalilidir. Hadisi şariflarda o'zga din vakiliga zulm qilgan yoki uning haqqini poymol etgan kişiga qiyomat kuni Payğambarimizning (s.a.v.) o'zlari da'vogar bõlişlari haqida qat'iy ogohlantirişlar kelgan.

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, Qur'oni Karim oyatlari va hadisi şariflar tahlili Islom dinining mohiyatan tinçliksevarlik, adolat, insonparvarlik va bağrikenglik ta'limoti ekanini yaqqol kõrsatadi. Islomda insonning hayoti, e'tiqodi va şa'ni daxlsiz qadriyat sifatida uluğlanib, millati va dinidan qat'i nazar barcha insonlar bilan tinç-totuv, õzaro hurmat va hamjihatlikda yaşaş tamoyili ilgari suriladi.

Bugungi kunda jamiyatimizda hukm surayotgan millatlararo totuvlik va diniy bağrikenglik muhitini yanada mustahkamlaşda, yoş avlodni turli yot va buzg'unçi ğoyalardan asraşda diniy manbalardagi asl tinçlikparvarlik tamoyillarini çuqur õrganiş va targ'ib etiş muhim ilmiy-tarbiyaviy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Qur'oni Karim. Õzbek tilidagi ma'nolar tarjimasi. – Toşkent.
2. Imom Buxoriy. Al-jome' as-sahih. – Toşkent.
3. Imom Muslim. Sahihi Muslim. – Bayrut.
4. Imom Buxoriy. Al-adab al-mufrad. – Toşkent.
5. Muhammad Sodiq Muhammad Yusuf. Tafsiri Hilol. 1–6-jildlar. – Toşkent: Hilol-Nashr, 2018.

© Ushbu material Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) litsenziyasi asosida tarqatiladi.